

UČENÍ O DVOU ŘÍŠÍCH PODLE M.LUTHERA

Jan Litomiský

O vztahu Božího království a světské vlády vydal M.L. kromě jiných menších spisků a poznámek především dvě knížky: O světské vrchnosti - jak dalece je jí člověk povinen poslušností v roce 1523 a Zda také válečníci mohou být v blahoslaveném stavu v roce 1526. Z nich vychází následující výklad.

Ve věnování saskému knížeti Janovi k prvé knize vysvětluje M.L. smysl svého psaní takto: "Doufám však, že poučím knížata a světskou vrchnost, že mají zůstat křesťany a Kristus jejich pánem, a přesto není třeba kvůli nim snižovat příkázání Kristova na pouhé rady. Neboť Bůh všemohoucí pomátl naše knížata, takže si nemyslí nic jiného, než že by mohla svým poddaným přikazovat a činit cokoli chtějí, a také poddaní se mylí, když se domnívají, že jsou povinni to všechno zcela a bezvýhradně poslouchat."

Světské právo a donucovací moc jsou založeny a odůvodněny v Ř 13. Je to Boží vůle, aby zde byl světský meč a právo k trestání zlých a k ochraně spravedlivých. Pro křesťany je však závazné Kázání na hoře. Platí Ř 12,19: "Nechraňte sami sebe...", a příkaz milovat nepřátele. Tato Kristova slova jsou všeobecně závazná pro každého, nejenom pro nějaký vnější ohraničený stav, jako jsou například mniši. Má se jím řídit kníže právě tak jako sedlák.

Toto dvojí hledisko, které musí opravdový křesťan vždycky respektovat, vyvolává často rozpory, které se snaží M.L. řešit tzv. učením o dvou říších. M.L. však častěji než říše užívá výraz Regiment, který znamená jednak určité vládní zřízení (obor a způsob vlády) a zároveň i skutečně vykonávanou vládní moc. Oba způsoby vlády podléhají Bohu, který je svým slovem založil a má nad nimi svrchovanost.

První způsob vlády je duchovní a vykonává se pouhým slovem bez donucování; slouží k tomu, aby byli lidé ospravedlněni a dosáhli věčného života. Pod tuto vládu náleží všichni, kdo opravdu věří v Krista a podrobují se mu. Je to počátek Božího království, jehož pánem a králem je Kristus. Skuteční křesťané mezi sebou a pro sebe nepotřebují donucovací moc ani právo. Kdyby celý svět pozůstával z opravdových, tj. vpravdě věřících křesťanů, nebyl by nutný ani užitečný žádný kníže, král nebo pán, žádný meč ani právo. Mají

přece v srdci ducha svatého, ten je poučuje a působí, že nečiní nikomu bezpráví, každého milují a od každého vytrpí rádi a radostně bezpráví, ba dokonce i smrt. Sami od sebe konají mnohem víc, než může vyžadovat veškeré právo a učení. Dobrý strom nepotřebuje ani poučování, ani právní předpisy, aby nesl dobré plody.

Avšak *žádný člověk není od přirozenosti křesťan nebo spravedlivý, nýbrž všichni bez rozdílu jsou zlí a hříšníci* (Ř 3,23). Proto jim Bůh brání zákonem, aby nedávali ve vnějších skutečích libovolný průchod své špatnosti. Kromě toho zákon učí rozpoznat hřích a činí člověka pokorným, aby přijal milost a víru v Krista. Všichni, kdo nejsou křesťané, patří k říši světa, čili pod zákon. Proto pro ně zřídil Bůh jiný způsob vlády a podrobil je meči. Právo a ozbrojená moc mají čelit tomu, aby silní a bezohlední zcela nepotlačili slabé a mírné a aby svět v důsledku neregulovaného násilí zcela nezpustl. Neboť svět je zlý a lidé nechtějí mír dodržovat.

Je nemožné zřídít křesťanskou vládu nad celým světem nebo jen nad jednou zemí, neboť svět a masy zůstanou nekřesťanské. Křesťané bydlí daleko od sebe. Proto je třeba obě dvě vlády pečlivě rozlišovat a přitom je zachovat v plné účinnosti: první, která ospravedlňuje, a druhou, která působí vnější mír a brání zlým skutkům. Kristus je král nad křesťany, kterým vládne bez zákona jenom svým svatým Duchem. Ačkoliv meč potvrdil, sám jej nikdy neuzíval.

Když však křesťané nepotřebují světský meč a právo, proč se mají podrobovat úřední moci a vrchnostem

Opravdový křesťan nežije ve světě sám pro sebe, ale pro své bližní. A proto podle svého duchovního ustrojení koná nejen to, co sám potřebuje, ale také to, co je nutné a užitečné pro jeho bližního. Meč je pro celý svět velmi a nezbytně užitečný, aby se zachoval mír, potrestal hřích a zabránilo se zlému. Proto se křesťan poddává zcela dobrovolně tomuto způsobu vlády: dává daně, ctí vrchnost, slouží a pomáhá a koná vše, co podporuje úřední moc, aby si uchovala sílu, úctu a bázeň. Je to jako s kterýmkoliv jiným skutkem lásky: křesťan je činí, aniž by je potřeboval. Kdyby tak nečinil, jednal by proti lásce a dával špatný příklad ostatním. Z toho by povstala velká hanba pro evangelium: jako by učilo lidi svéhlavosti, aby nechtěli být nikomu k užítku a k službě.

I když sám pro sebe nepotřebuješ právo zajišťované ozbrojenou mocí, máš tím víc sloužit těm, kteří *nedošli tak daleko* jako ty a ještě je potřebují. Jestli pro tebe není nutné, aby byl tvůj nepřítel potrestán, pak je to nutné pro tvého nemocného bližního. Kristus neříká: Nemáš sloužit a poddávat se úřední moci, ale Neodpírej zlému. To je, jako by chtěl říci: Chovej se tak, abys všechno strpěl, neboť

nemáš potřebovat úřední moc k tomu, aby ti pomáhala a sloužila, byla ti užitečná a pro tebe nezbytná. Chci, abys byl příliš vznešený a šlechtický na to, abys ji potřeboval. Mnohem spíše má ona potřebovat tebe. Jestliže tedy vidíš, že schází kat, biřic, soudce, pán nebo kníže a ty bys byl k tomu schopen, musíš se k tomu nabídnout a ucházet se, aby úřední moc, která je tak potřebná, neupadla v opovržení, nestala se bezvýraznou nebo nezašla. Neboť svět ji nemůže postrádat.

V tomto případě bys totiž vystupoval a působil zcela v cizí službě; tobě, tvé cti a statku by to nepřineslo žádný užitek, ale bližnímu a všem ostatním. Nejednal bys tedy s úmyslem sám se mstít nebo oplácet zlo zlým, nýbrž ve prospěch bližního a aby byl zachován mír a ochrana pro ostatní. Kde se to týká tvých zájmů, chovej se podle evangelia, strp jako pravý křesťan pro vlastní osobu bezpráví; kde jde o druhé a jejich práva, chovej se dle lásky a *nestrp žádné bezpráví vůči svému bližnímu*.

Úřední moc je nařízena od Boha. Ne nadarmo nese meč. V tom je Boží služebnice tobě k dobrému, mstitelka pro ty, kdo činí zlo. Nebuď, prosím tě, tak drzý a neříkej, že křesťan nemůže vykonávat něco, co je vlastně Boží dílo, řád a stvoření. Veškeré Boží stvoření je dobré a nic není hodno opovržení pro ty, kdo věří a rozpoznávají pravdu (1 Tim 4,4). Pod pojem veškeré stvoření nesmíš zahrnovat pouze jídlo a pití, oděv a obuv, nýbrž také vrchnostenskou moc a poddanství, výkon ochrany a trestu.

Copak znamená "je Boží služebnice" jiného, než že úřední moc je od přirozenosti takové povahy, že *je možné skrze ni sloužit Bohu?* Nuže, bylo by zcela nekřesťanské tvrzení, že existuje nějaká služba Bohu, kterou by křesťan neměl nebo nemusel vykonávat.

Proto je třeba donucovací nebo úřední moc ctít stejně jako manželství nebo rolnictví nebo kterékoliv jiné řemeslo, které Bůh rovněž ustanovil. Kristus jednal přiměřeně svému úřadu a stavu; tím nezavrhl žádný jiný stav. Nepřislušelo mu, aby nesl meč; neboť měl vést pouze úřad, jehož prostřednictvím vládne svému království. Svého Ducha a Boží slovo rozdělí stále. A v tomoto úřadě ho museli následovat apoštolové a všichni duchovní správcové. Neboť ti toho mají tolik na práci s Božím slovem, že se světského meče musejí vzdát.

Na otázku, zda může křesťan i ve vlastní věci užít meče, pokud mu nejde především o jeho vlastní zájem, ale o potrestání zla, M.L. odpovídá: "Takový zázrak není nemožný, ale je zcela výjimečný a nebezpečný. Tam, kde je přítomen v bohaté míře Duch svatý, může se to stát. Bez milosti to možné není. Proto buď nejdříve jako Samson, pak teprve můžeš jako Samson jednat."

O mezích světské vrchnosti

Nyní je třeba se poučit, jak daleko sahá její moc a pověření, aby nevystřikovala ruce příliš daleko a nezasahovala tak Bohu do jeho vlády a království. Nevýslovná a hrozná škoda plyne z toho, když se světské vrchnosti poskytuje příliš velký prostor a není bez škodlivých důsledků, ani když se její obor působení příliš zužuje. Ale je snesitelnější, když hřeší v tomto smyslu a trestá příliš málo, neboť je vždy lepší jednoho darebáka nechat naživu, než usmrtit spravedlivého.

Zákony světské vlády nesahají dál než k tělu a statku a ostatním vnějším věcem. Neboť nad duší nechce Bůh nechat vládnout nikoho jiného než sám sebe. Kde si světská úřední moc osobuje dávat nějaký zákon duši, zasahuje Bohu do jeho vlády a duše jen svádí a kazí.

Každému je na jeho vlastní svědomí uloženo, jak věří nebo nevěří. Světské moci se tím neděje žádná újma. Má se tedy s ní spokojit a hledět si vlastních úkolů a nechat každého věřit, jak sám chce nebo může a nikoho nedonucovat násilím. Neboť víra je svobodný skutek, k němuž nemůže nikdo nikoho donutit; ba je to Boží skutek v Duchu, tím méně by mohl být vynucen a stvořen vnější mocí.

Ti zaslepení a ubozí lidé (císař a knížata) vůbec nevidí, že podnikají něco zcela zkaženého a nemožného. Neboť ať poroučejí sebestřísněji a sebevíce běsní, nemohou lidi donutit k ničemu více než k tomu, že je ústy a rukama následují; srdce nedokáží v žádném případě přinutit. Tím nutí slabá svědomí k tomu, že lžou, zapírají a vypovídají něco jiného, než co mají v srdci, a tak zatěžují sami sebe strašnými cizími hříchy. Bylo by mnohem přijatelnější, kdyby nechali svoje poddané prostě se mýlit (i kdyby se skutečně mýlili), než když je nutí lhát a říkat něco jiného, než co mají v srdci. Úřední moc nemá mistrovat víru nebo Boží slovo, nýbrž zlé skutky.

Pokud vrchnost poručí zřeknout se víry nebo vydat knihy, má poddaný odepřít: V tom jste tyran a saháte příliš vysoko. Nařizujete tam, kde nemáte právo ani moc. Naproti tomu mají poddaní strpět domovní prohlídky a násilné zabavování knih a statků. Zvůli se nemá klást odpor, nýbrž se má strpět; nemá se ale schvalovat, napomáhat jí ani poslouchat, ani krůčkem, ani prstíčkem.

Kacířství mají zabraňovat biskupové, ne upalováním a topením, ale pouze Božím slovem. Kdyby byli všichni židé a kacíři násilně upálení, přece by tím nebyl žádný přemožen ani obrácen.

Jak má světská vrchnost křesťansky vést svůj úřad

Kdo chce být křesťanské kníže (ať už se jako pán narodil nebo byl k tomu zvolen), musí odložit panovačné a násilnické úmysly. Neboť prokletý a zatracený je každý život, který je žit jen pro své vlastní dobro a užitek, prokleté všechny skutky, které se nekonají v lásce.

Křesťanské kníže musí mít právo pevně ve svých rukou a vlastním rozmyslem usuzovat, kdy je třeba zákon přísně uplatnit nebo zmírnit. Přitom se nespolehat ani na mrtvé knihy, ani na živé hlavy (právníků), nýbrž držet se pouze Boha a prosit ho o správný rozum, aby umělo svým poddaným vládnout s moudrostí. Literu zákona je třeba uplatňovat spravedlivě s ohledem na lidskou slabost a nouzi.

Příklad: Při sporech o náhradu dlužných částek, jedná-li se o křesťany, je porovnání snadné. Neboť oba se vzdávají svých práv ve prospěch bližního. Nemohou-li se strany dohodnout, má kníže rozsoudit takto: Je-li dlužník chudý a nemůže uhradit, zatímco věřitel chudý není, máš kvůli lásce dlužníka osvobodit. Není-li dlužník chudý, nech ho uhradit částku, kterou je schopen splatit; vždycky mu ale musíš ponechat dostatečné obydlí, výživu a ošacení pro něho samého i pro jeho ženu a děti. Láska a přirozené právo má mít vždycky přednost. Neboť budeš-li soudit podle lásky, urovnáš všechny věci bez všech právních knih. Když odhlédneš od práva lásky a přirozenosti, netrefíš se nikdy tak, aby se to líbilo Bohu, i kdybys všechny právní knihy i právníky snědl. Z knih pocházejí jen bezohledné a nejisté rozsudky.

Křesťanské kníže si nemá myslit, že lidé a země patří jemu, nýbrž že ono náleží zemi a lidem. Nemá usilovat o velkolepé panování a vystupování, nýbrž o to, aby země a lidé byli chráněni a hájeni v dobrém pokoji. Má mít stále před očima Kristův obraz a říkat si: Hle Kristus, nejvyšší kníže, přišel a mně sloužil; nehledal, jak by mohl a mně získat moc, statek a čest, nýbrž hleděl jen na mou nouzi a všechno vynaložil na to, abych já získal moc, statek a čest od něho a skrze něho. A já to chci dělat právě tak: nechci u svých poddaných hledat svůj prospěch, nýbrž jejich a chci jim svým úřadem právě tak sloužit, chránit je, vyslyšet a hájit, aby z toho měli dobro a užitek oni a ne já. Takto má kníže ve svém srdci vyprázdnit svou úřední moc a vrchnostenské postavení a ujímat se potřeb svých poddaných a jednat tak, jako by to byly potřeby jeho vlastní. Neboť tak to pro nás činil Kristus a to jsou vpravdě skutky křesťanské lásky.

I když knížata takto nejednají, křesťan a zvláště kazatel Božích slova je povinen je poučovat, neboť na tom závisí jejich spasení a vážnost a pevnost jejich úřadu. Boží slovo se nemá ohýbat a řídit podle knížat, nýbrž knížata se musí řídit podle něho.

Knížata mají právo na určitý luxus a zábavu, nesmí to však být na úkor jejich úředních povinností a ke škodě poddaným: pokud by z toho nevzešla škoda pro jejich poddané, Bůh by nebyl tak tvrdý, aby jim nedopřál jejich tančení, lov a závodění. Avšak pokud by chtěli věnovat svým poddaným péči a starost, odpovídající jejich úřadu, muselo by mnohé milé tančení, lovy a hry odpadnout.

Křesťanské kníže má dávat pozor na své rádce, aby žádným nepohrdalo, ať je sebenížší, ale také žádnému nedůvěřovalo do té míry, aby mu přenechalo vše. Kníže musí projíždět celou zemi a dozírat na správu i soudnictví. Věřit má pouze Bohu. Musíš si ovšem troufat někomu svěřit úřad, ale nesmíš mu důvěřovat víc než člověku, který může zklamat.

Vůči zločincům musí kníže postupovat velmi chytře a moudře, tak aby trestalo, aniž by druhé vrhlo do zkázy. Je špatný křesťan, kdo kvůli jednomu zámku riskuje celou zemi. Nelze-li potrestat bezpráví, aniž by se tím zapříčinilo bezpráví ještě větší, je lépe nechat právo plavat, i když bylo sebevíc odůvodněno.

Závěrem M.L. shrnuje, že křesťanské kníže má svou pozornost rozdělovat ke čtyřem stranám:

- 1) k Bohu s opravdovou důvěrou a srdečnou modlitbou
- 2) ke svým poddaným s láskou a křesťanskou službou
- 3) ke svým rádcům a zplnomocněncům se svobodným rozmyslem a nepředpojatým rozumem
- 4) ke zločincům s vážností a přísností, která zná míru.

Křesťan a válka

Světské vrchnosti mají za povinnost udržovat mír ozbrojenou mocí. Jinak by svět v nepokojích zahynul. Neboť svět je zlý a lidé nechtějí mír dodržovat. Bůh nazývá meč svým vlastním zřízením (Ř 13). Křesťané mezi sebou nebojují a žádnou světskou vrchnost nemají. Přesto jsou světské vrchnosti podřízeni svými těly a statky a zavázáni poslušností. Jsou-li světskou vrchností k tomu vyzváni, musejí ji v boji následovat.

Světská moc není však Bohem ustanovena k tomu, aby mír rušila, nýbrž aby mír udržovala a válce bránila. Kdo válku začíná, je v nepravu. Spravedlivá válka je vedena pouze z donucení, to je tehdy, když začne válku nepřítel a všechny smírné prostředky předem selhaly. V takovém případě je však křesťan povinen bojovat se vši

důsledností a konat všechno, co nepříteli působí škodu: zabíjet, plénit, pálit. Jen se má vyvarovat hříchu a nezneuctvovat nepřátelské ženy a dívky. Křesťanské kníže nebo velitel se pak má starat hlavně o ochranu vlastní země a jejich obyvatel, být pokorný a nezanedbat nic ani proti zdánlivě slabšímu nepříteli.

Válku je dovoleno vésti pouze proti sobě rovným a proti buřičům.

Křesťan a revoluce

Nikdo nesmí vést válku proti nadřazeným a sesazovat je, ani když jednají nespravedlivě. Lépe je strpět bezpráví, než rušit Boží zřízení. To platí nejen pro sedláky, nýbrž i pro pány a knížata. Křesťan má poslouchat i pohanskou vrchnost. Je spravedlivé sesadit panovníka, který zešlel, a dát ho do opatrování. Neboť šilenec nemůže konat ani trpět nic rozumného; a není tu ani žádná naděje poté, co světlo rozumu je pryč. Avšak tyran se přece jen značně podílí na svém vlastním konání. Tak ví, kde činí bezpráví, má rozpoznávací schopnost a svědomí. Existuje též naděje, že se může polepšit, nechat si něco říci, poučit se a poslechnout.

Ze schvalování vraždy tyrana může povstat jen všeobecná zvůle. Lůza se nesmí příliš povzbuzovat, ráda se rozběsí. Neboť lůza nezná míru a v každém jedinci vězí víc než pět tyranů. Je lepší snášet bezpráví od jednoho tyrana než trpět od nesčetných tyranů.

Nikdo nemá právo trestat sám za utrpěné bezpráví. Jinak by mohly bít děti rodiče a žáci učitele, čeledín hospodáře a služka svou paní. Sedláci chtěli trestat hříchy vrchnosti, jako by byli sami zcela čistí a beztrestní; proto jim musel Bůh ukázat břevno v jejich vlastním oku, aby zapomněli na třisku u někoho jiného.

Vrchnost změnit a vrchnost zlepšit není totéž. Nemáme zde mít žádný ráj, nýbrž každou hodinu máme být připraveni na jakékoliv neštěstí. Postav si ráj tam, kam čert nemůže, abys nemusel být připraven na zuření tyranů.

Kdy a jak se má podřízená osoba zprotivit nadřízené

Žádný křesťan nemá vést válku proti svému svrchovanému pánovi; nýbrž má ho nechat vzít si, co chce. Neboť *vrchnosti se nemá protivit násilím, nýbrž pouze vyznáním pravdy.*

Avšak nesluší se pro nikoho, aby jednal proti právu, nýbrž musí se Bůh, který chce mít spravedlnost, poslouchat víc než lidi. Nepomůže ani výmluva, že člověk ztratí léno, čest či obživu. Jestliže víš, že tvůj pán je v nepravu, nesmíš válčit ani sloužit; jinak nemůžeš mít dobré svědomí před Bohem. Musíš riskovat kvůli Bohu a ne-

chat být, co náhle ztrácíš. Bůh to stokrát odplatí. Na takové ohrožení musíš být připraven vždycky, kdykoliv tě vrchnost nutí k tomu, abys páchal bezpráví.

Když si křesťan není jist, na čí straně je právo, má důvěřovat své vrchnosti, ale jen tehdy, když vynaložil veškerou píli, aby to zjistil.

Diskuse

Učení o dvou říších někdy svádí k představě, že se jedná o dva zcela oddělené světy a různé skupiny lidí, které nemají nic společného. Na jedné straně dokonalí křesťané, kterým nic není do zkaženého světa a jeho politiky, na druhé straně zavržení. Některé Lutherovy formulace, pokud jsou uváděny zcela vytržené ze souvislosti, mohou snad takovou představu podporovat.

Boží království a světská sláva však nejsou dvě oddělené sféry vlivu, které se navzájem nepřekrývají. Boží království, i když je tu přítomno pouze v počátcích a spěje ke svému dovršení v plnosti času, působí i v této časnosti ve všem a všude a nikdo a nic není vyňato z jeho svrchovanosti. I světská vláda je zakotvena v Božím zřízení, které jí určuje právě její dočasnost, ale také smysl a cíl i meze, které nesmí v žádném případě překročit.

Křesťanská dokonalost, na kterou si vlastně nikdo zde na zemi nemůže činit nárok, nemá vést k vytváření uzavřených skupinek, nýbrž k vyprázdnění sama sebe a službě méně dokonalým.

Politická moc je tu pak Bohem ustavena právě kvůli těm méně dokonalým, k nimž by se měl opravdový křesťan, který zná svoji bídu a hřích, zde na světě vždycky počítat.

Člověk ovšem nesmí zneužít mocenské prostředky k tomu, aby chtěl zde na zemi zřídít křesťanské království či republiku nebo pozemský ráj. Takový pokus se vždy zvrhne v tyranii, která je pak horší než tyranie obyčejných pohanských vládců. Ten, kdo by se o něco takového pokusil, musí nutně usilovat o vládu nad dušemi a zasahovat tak do oblasti, kterou si Bůh vyhradil jenom pro sebe.

Lutherovy představy o politickém uspořádání světa není dnes možné vcelku aplikovat. M.L. nezná skutečnost ani pojem státu. Mezi poddaným a vrchností se jedná vždy o osobní vztah jako mezi hospodářem a čeledí. Pouze vůči poddaným každý jednotlivý kníže, pán nebo úředník představuje obecnost (Gemeinwesen), vůči nadřízenému jedná jen jako jednotlivec. To neplatilo beze zbytku ani v jeho době. Říšská knížata a města nebyla vzhledem k svému císaři pouze poddaní, nýbrž mnohem spíše spoluvládci, spoluzodpovědní za uplatňování spravedlnosti a práva v celé říši. Podobně i dánští stavové. M.L. ví o poklesu a zkáze knížectví v důsledku nezodpo-

vědné vlády jednotlivců. Taková vláda je vždycky ohrožena vzbuřením nebo zásahem vnějšího nepřítelů a o její konečné stálosti rozhoduje Bůh. Křesťan se však nemá radovat z úpadku veřejné moci, ani mu napomáhat, nýbrž má před ním varovat a upozorňovat vládu na její povinnosti i meze jejího oprávnění.

Dnešní vládcové už nejsou dědiční panovníci, nýbrž alespoň teoreticky vyvozují svoji legitimitu ze souhlasu ovládaných. Náš stát je alespoň podle jména naše společná věc. Má tedy každý jednotlivý občan mnohem větší odpovědnost za to, jakým způsobem se uplatňuje světské právo a spravedlnost před Bohem, než v dobách Lutherových.

Jestliže ani tehdy opravdový křesťan neměl právo štitivě se odtahovat od všeho, co souvisí s výkonem státní moci a naopak měl za povinnost starat se o to, aby neupadla do veřejného opovržení, tím spíše to platí i dnes. Vážnost veřejné moci pak závisí v posledním měřítku od toho, do jaké míry odpovídá pověření, které jí určil Boží zákon (Ř 13), bez ohledu na to, zda ji vykonává křesťan nebo pohan.

I když budeme posuzovat Lutherovy představy uspořádání veřejných záležitostí jako časově podmíněné a překonané, může se z nich dnešní demokratická společnost vzít hodně podnětů k zamyšlení.

Světskou vládu s konečnou svrchovaností uděluje Bůh. Křesťan je povinnen ucházet se o úřad, k němuž má schopnosti, nesmí si však moc svévolně přivlastňovat a zápasit o ni jako o nějakou kořist. Dnešní praxe v demokratických státech, kdy každý oponent cihá na skutečnou či domnělou chybu protivníka, kterou se snaží před zástupy zveličít a využít ve svůj prospěch, odporuje Božímu řádu, neboť je v rozporu se zákonem lásky.

Pouze jednotlivec, který vykonává vládu osobně, může nést odpovědnost před lidmi i před Bohem. A pouze zákon, za jehož provádění je někdo ochoten ve svém svědomí takovou odpovědnost převzít, je možné považovat za legitimní. Každý člověk má různou míru odpovědnosti za veřejné věci v závislosti na svých schopnostech a úředním postavení.

Blouznění přímé demokracie něco takového znemožňuje. Masy nejsou méně tyranické a vrtkavé než jednotlivý vládce, ale na rozdíl od něho nemají vlastní svědomí a odpovědnost před nikým. Budou-li rozhodovat shromážděné zástupy nebo televizní diváci u tlačítek komputerů, nebude zodpovídat nikdo za nic a soukromé zájmy se budou moci skrývat za všeobecnou anarchii.

Takový stav stejně dlouho nevydrží. Povede jen k znechucenosti a únavě občanů, kteří nakonec přijmou otevřenou diktaturu lhostejně nebo s ulehčením.

Blouznivci přímé demokracie a různých emancipačních teorií působí na společenské vědomí v takovém duchu, že každý chce o všem rozhodovat a do všeho zasahovat, nikdo však nechce nikomu sloužit a nikoho poslouchat. Služba a poslušnost se považují za něco, co zbavuje člověka důstojnosti. To je v rozporu s evangeliem a může to vést jen k rozkladu společnosti.

Právě tak blouzní lidé, kteří se snaží vytvořit na zemi ráj mocenským donucováním nebo novou organizací. Snesitelnost mezilidských vztahů na tomto světě nebude s konečnou platností záviset na tom, jak budou společnost, veřejná moc a vlastnické vztahy formálně uspořádány, nýbrž na tom, jak budou jednotliví občané, vládnoucí i ovládaní, respektovat Boží zákon ve svých srdcích.